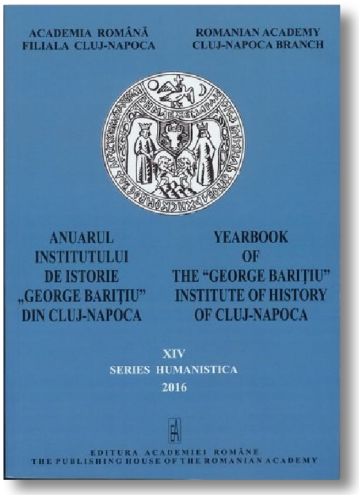

ISSN 1584-4404

Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca
Series *Humanistica*

humanistica.ro

Discurs și emoție: oratorul Ion Petrovici receptat de auditorul Ion Didilescu

Ionuț Isac

How to cite this article:
Isac, Ionuț (2016) *Discurs și emoție: oratorul Ion Petrovici receptat de auditorul Ion Didilescu*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 14, pp. 189–197. DOI: 10.5281/zenodo.22966527

© 2016: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

DISCURS ŞI EMOȚIE: ORATORUL ION PETROVICI RECEPTAT DE AUDITORUL ION DIDILESCU[1]

Ionuț Isac

Institutul de Istorie „George Barițiu" din Cluj-Napoca,
Departamentul de Cercetări Socio-Umane

Abstract*: **SPEECH AND EMOTION: THE ORATOR ION PETROVICI PERCEIVED BY THE AUDITOR ION DIDILESCU**. The publication of the academic portraits gallery reunited under the posthumous memorialistic work of professor Ion Didilescu, Universitari din alte vremuri (University men of other times, Didilescu, 2010), offers to the reader the lecture of a text very rich in psychological observations and analysis, focused both on the affective-emotional dimension of the academic personality and on the sentimental load determined by his relationship with students, colleagues and friends. Amongst the personalities included in the volume, one must distinctively observe that of the renowned university professor Ion Petrovici – remarkable writer and orator. The sentimental portrait dedicated to him by the memorialist Didilescu highlights not only the features of his perfect oratory art, but also the absolute balance of Petrovici's personality, his sense of justice, the courage and the imagination he showed in situations of emotional tension and conflict, in order to help his colleagues even with the risk of compromising his personal status. The high admiration for the aesthetics of his speech, dialogue ethics and interhuman relationship illustrated by Ion Petrovici does not determine Ion Didilescu to minimalize the intellectual merits of his maestro, whom he considers to be „a brilliant promoter of the rationalism and critical realism". In fact, the only field of Petrovici's activity that the author refrains from commenting is the political one. The memorialist highly appreciates both his ex-cathedra and writing performances, but highlights the fact that oratory was, for Petrovici, la qualité maîtresse – his fundamental talent, identifiable in his entire oeuvre.*

Keywords*: oratory speech, emotion, psychology of personality, dialogue, ethics, university life, Ion Petrovici, Ion Didilescu.*

[1] Textul de mai sus reproduce, în esență, conținutul comunicării prezentate de autor la Sesiunea de comunicări științifice „Emoții, sentimente, pasiuni – rolul lor în dezvoltarea şi adaptarea individuală", organizată de Academia Română, Filiala Iaşi, Institutul de Cercetări Economice şi Sociale „Gh. Zane", Iaşi, 10 iunie 2011.

An. Inst. de Ist. „G. Barițiu" din Cluj-Napoca, Series Humanistica, tom. XIV, 2016, p. 189-197

Ultimul sfert de veac a adus în peisajul publicistic autohton un mare număr de scrieri dedicate recuperării trecutului cultural-spiritual românesc. Dintre acestea, se individualizează net memoriile semnate de intelectuali prestigioşi ai neamului nostru, precum David Prodan (1993) ori Adrian Marino (2010), din ale căror rânduri răzbat pronunțate accente subiective, fără însă ca acest gen de modalitate confesivă să impieteze asupra calității scriiturii ori în ce priveşte impactul asupra cititorului. Dimpotrivă, efectul este tocmai contrar: cititorul este invitat să parcurgă încă o dată, alături de aceşti distinşi profesori şi cercetători, firul vieții lor intelectuale şi culturale, pentru ca să gîndească şi să interpreteze cu mintea proprie întâmplările unor vieți, să analizeze opțiunile valorice şi presupozițiile care le-au inspirat acțiunea, iar apoi, din faptele prezentate, să tragă concluziile de rigoare pentru existența personală.

Pe planul literaturii memorialistice, cartea *Universitari din alte vremuri*, semnată de profesorul ieşean Ion Didilescu, se constituie într-o succesiune de mărturisiri despre „sentimente şi convingeri intelectuale şi morale", care surprind trăsăturile de personalitate ale unor universitari moldoveni de altădată (într-un interval temporal de acum circa 50-80 de ani). Din această galerie de schițe sentimentale – „tuşe de penel", cum le numeşte I. Didilescu –, tot atâtea încă-nu-portrete, dar totuşi încercări descriptive şi expresive care permit sesizarea cu uşurință atât a specificului fiecăreia dintre personalitățile vizate, cât şi a întregului tablou, personalitatea proeminentă a oratorului Ion Petrovici se desprinde categoric prin trăsăturile ei greu egalabile, strălucitoare, de farmec intelectual, autoritate deontică şi epistemică, apte să o impună peste timp generațiilor viitoare.

Deşi autorul previne asupra faptului că nu a utilizat un filtru valoric în alcătuirea acestei galerii de portrete, afirmăm că cercetarea atentă a firului conducător – uneori implicit, alteori explicit, al cărții – pledează pentru contrariul: *filtrul valoric a existat*, întrucât fiecare personalitate invocată se distinge printr-o trăsătură pregnantă, de excepție, devenită *valoare a sa intrinsecă* (de ex.: modul de prezentare la catedră, stilul de conducere, pasiunea intelectuală dominantă). Chiar dacă înşiruirea portretelor universitare pare să fie întâmplătoare, nutrim convingerea că a existat, fără îndoială, o *selecție* a acestora dintre multe altele, pe temeiul unor certe *afinități elective* între trăsăturile lor dominante şi preferințele subiective ale autorului memoriilor.

Pentru cazul lui Petrovici, Didilescu vede ca excepțional *un gen aparte de elocință* – trăsătură aptă să reprezinte sublimat şi să transfigureze personalitatea umană a celui în cauză, făcând-o indelebilă pentru persoanele aflate în preajma ei. Însă, dintru început, facem două precizări:

1. În substanța memorialisticii lui Didilescu, atunci când se vorbeşte despre Petrovici, termenul de „orator" se cere a fi luat într-un sens mult mai general decât acela al simplei rostiri discursive în varii împrejurări; aici, referirea vizează întregul unei personalități de excepție privită în complexitatea sa, printr-o caracteristică sau

însuşire considerată definitorie – o „marcă" de recunoaştere indubitabilă, care o individualizează şi singularizează faţă de alte personalităţi;

2. Lucrarea de faţă nu se rezumă la cele consemnate de Didilescu despre maestrul său preferat, ci include câteva opinii şi luări de poziţie ale altor autori, fie contemporani cu Petrovici, fie aflaţi în postumitatea acestuia. Convingerea noastră este aceea că, prin comparaţia memoriilor şi interpretărilor, aspectele sau trăsăturile esenţiale ale unei personalităţi ies mai bine în relief.

În mod specific viziunii profesorului ieşean, „fişa biografică" subiectivă, cu toată incompletitudinea şi doza de relativitate care îi sunt inerente, îşi are locul său, putând fi considerată complementul firesc şi necesar al biografiei ştiinţifice: „Adevărul despre oameni nu exclude afecţiunea pentru ei, după cum adevărul, în general, nu exclude sentimentul de admiraţie faţă de el" (Didilescu, 2010, p. 21). Putem să ne gândim că pentru Didilescu, atunci când este să se scrie istoria unor personalităţi intelectuale, sintagma „Adevărul, tot adevărul şi numai adevărul" nu-şi mai păstrează integral valabilitatea (decât, poate, în sălile tribunalelor). Dar nu e vorba nicidecum de vreo sciziune, de vreun exclusivism sau partizanat oarecare. Între cele două demersuri de cunoaştere, autorul portretelor universitare nu vedea excluziune, ci *complementaritate*. A fi subiectiv nu implică, în mod obligatoriu, *subiectivismul*, care te aruncă în eroare prin consecinţa lui directă – *arbitrariul*, ci tocmai corelatul firesc, empatic-comprehensiv, pentru ca obiectivitatea ştiinţifică să nu alunece în la fel de ruinătorul *obiectivism*.

Similar, se păstrează echilibrul faţă de extreme – apologia şi denigrarea –, ambele fiind, de multe ori, dezolante refugii ale unor spirite mari cu orgoliile rănite. Din acest motiv, *obiectivitatea cognitivă* în explorarea dimensiunilor personalităţii umane nu exclude, ci tocmai permite şi presupune prezenţa *coloraturii afective* a reprezentărilor cuiva despre acestea. Un atare pluralism metodologic al „radiografiei" personalităţii este consonant, credem, cu însăşi viziunea de ansamblu a lui Petrovici, care s-a exprimat explicit şi scriptic asupra importanţei relevării multitudinii demersurilor cognitive ale unui gânditor oarecare (ori ale mai multora) în scopul dezvăluirii adevărului, în tot atâtea „fragmente" sau faţete succesive la scară temporală.

Arta oratorică cu care era „dăruit" Petrovici se manifesta ca o vrajă asupra auditoriului său, impregnându-l de *emoţia armoniei*:

> Erai captat încă din primele minute de vocea sa catifelată, cu timbru mângâietor, de cadenţa frazelor care curgeau lin ca pasele unui hipnotizator […] Era o elocvenţă care te vrăjea ca o romanţă beethoveniană, situându-se la polul opus al oratoriei lui Iorga, care te învăluia şi te purta vijelios ca o forţă cosmică dezlănţuită […] Era o oratorie de gen maiorescian al cărei farmec îl dădea cadenţa somptuoasă, accentele şi muzicalitatea vocii. Desigur, la acestea se adăugau eleganţa expresiei şi arhitectura expunerii, dispoziţia ideilor. (Didilescu, 2010, p. 24)

Didilescu îi compară stilul oratoric fluent şi egal cu stilurile altor vorbitori celebri ai secolului XX: *urcător* (Călinescu) şi *coborâtor* (Moisil), exprimând

emoția intonației, ori cu acela *temperamental-energic* (C. Daicoviciu), care elibera *emoția energiei*. Se poate spune că, față de ceilalți oratori vestiți ai vremii sale, Petrovici era maestrul stilului „melodic" cu accente simfonice, întrucât fondul discursului său se afla în deplină armonie cu forma. Iar în ce privește descendența maioresciană, se pot recunoaște cu ușurință elanul și prestigiul dascălului, al educatorului, care face operă de popularizare a marilor teme, concepte și doctrine filosofice în rândurile unui public larg.

Chiar dacă s-a observat, cu îndreptățire (Afloroaiei, 1997), că Petrovici stăruia în cadrele discursive prekantiene și că expunerea orală liberă pe care o practica el se pretează în special la popularizarea ideilor filosofice, nu la aprofundarea acestora prin studiu sistematic, rămâne la îndemână cel puțin o explicație, indicată chiar de autorul citat: nevoia de conciliere a unor spații culturale diferite în termenii tradiției și concepției:

> Pe de o parte [Petrovici – n. ns. I.I.], abreviază traseul unor dezvoltări moderne din filosofia occidentală. Pe de altă parte, Petrovici caută să vorbească în numele unei comunități de care el însuși ține […] Acest lucru induce gânditorului român obligația de a media între două paradigme ale vieții istorice, de a realiza o formă de întâlnire între cele două mari înfățișări ale omului european [premodernă, respectiv modernă – n.ns. I.I.]. (Afloroaei, 1997, p. 63, 64)

Talentul înnăscut al oratorului Petrovici provenea din împrejurarea excepțională că procesul de alcătuire a frazelor, „admirabil sculptate", se producea în ritmul normal al vorbirii, ceea ce denotă o remarcabilă spontaneitate esențială (nicidecum accidentală), șlefuită la cote înalte de inteligență și cultură, manifestă peste tot acolo unde se prezenta posesorul său: „Ion Petrovici era la fel de strălucit la catedră, în conferințele publice, ori la tribuna parlamentului și găsea tonul potrivit în orice ocazie, știind să creeze momentele de *suspense* care fac o cuvântare de neuitat" (Didilescu, 2010, p. 29). Dar, talentul în cauză era și „făcut", prin combinația judicioasă a atuurilor implicate de jocul oratoric de vârf – *comparația* (corect și inspirat aleasă) și *gesticulația* (rară și elocventă pentru ideea expusă, accentuând intensitatea emoțională), care făceau din cuvântările sale veritabile evenimente. Din perspectiva teoriilor comunicării, cele două elemente sunt importante, Petrovici fiind un abil comunicator, nu doar verbal, ci și non-verbal. Structura discursurilor sale nu conține însă nimic fals, manipulator; mărturia lui Didilescu ne confirmă supoziția că atât argumentele aduse de orator, cât și figurile de stil, comparațiile ori metaforele urmăreau un singur țel: adevărul, veracitatea, rectitudinea și corectitudinea interpretării pe care o construia Petrovici. Este caracteristica puternică, izbitoare pe care o degajă toate textele care îi aparțin, fie ele scrise sau rostite.

Pentru toate acestea îi venea în ajutor fizionomia, ca o fericită completare și anticipare a naturii sale oratorice: „Ceea ce te frapa în figura sa erau paloarea feței și ochii negri ușor prelungiți orizontal, marcând parcă o fărâmă de exotism […]

privirile sale căutau mai mult înăuntru decât în afară, făcând să bănuieşti concentrarea psihică" (Didilescu, 2010, p. 24). Este cunoscut faptul că aspectul fizic-corporal joacă un rol important în receptarea persoanei oratorului şi a actului oratoric de către auditoriu, împreună cu mimica şi gestica acestuia, ale căror efecte le potenţează indefinit. O atare consonanţă suplimentară făcea ca atracţia personalităţii lui Petrovici asupra publicului să fie una totală, manifestându-se în săli arhipline cu persoane de toate vârstele şi specialităţile.

Totuşi, I. Petrovici nu a fost genul de persoană care să caute popularitatea cu orice preţ, pe care unii o doresc, iar alţii o evită. El nu vâna succesul la public, pe care îl obţinea în mod firesc, prin calităţile sale intrinseci, fără apelul la trucuri sentimentale ori alte efecte ieftine. Detractori improvizaţi precum G. Călinescu ori I. Iordan, cu pretenţiile lor străvezii, nu ne pot convinge. Orice îndoială în acest sens este spulberată de ale sale *Reflecţii despre popularitate*, prezentate într-o conferinţă la Sorbona, în anul 1932 (Petrovici, 1932). Acolo, dascălul ieşean analizează pe cât posibil de imparţial problema popularităţii, în domeniile artei, ştiinţei şi filosofiei; o prezentare şi un comentariu al acesteia se găsesc în monografia lui Şt. Munteanu (2003). Astfel, dacă în artă, popularitatea nu constituie o dovadă de valoare, în ştiinţă ea este cel mai frecvent pur şi simplu inexistentă, iar în filosofie – mai ales în forma sa „populară" (adică aceea gândită, concepută într-un fel sau altul, de fiecare dintre noi) –, popularitatea e o chestiune foarte relativă.

Apropiindu-ne de subiectul lucrării de faţă, amintim că, în viziunea lui Petrovici, actul oratoric legat de activitatea practică social-politică impune popularitatea cuiva în măsura în care nu se axează pe argumente raţionale, ci pe construcţii intuitiv-impresioniste:

> Viaţa politică – scrie Petrovici –, e, în general, scena, aş putea-o numi clasică, unde instinctul de expansiune dominatoare se manifestă cu mai multă perseverenţă şi se arată mai impetuos şi mai tiranic […] În general, nu se poate câştiga mulţimea cu argumente raţionale şi precise, cum a arătat în mod strălucit Gustave Le Bon. Inteligenţa mulţimilor nu e discursivă, ci mai întotdeauna intuitivă şi de aceea o atitudine frumoasă face mai mare impresie în ochii mulţimilor decât cele mai bune argumente. (Petrovici, 1932, p. 163, 169; a se vedea şi Munteanu, 2003, p. 219)

Evitarea genului popularităţii vulgare a constituit o trăsătură fundamentală a personalităţii lui Petrovici, conferinţele sale îmbinând cu justă măsură elementul intelectual şi cel emoţional, în beneficiul unui public cultivat şi avizat, apt să le recepteze la modul cel mai propriu.

Încercând ierarhizarea talentelor şi calităţilor multiple ale gânditorului român (filosof, profesor, scriitor, orator, politician), I. Didilescu propune un *criteriu global*, şi anume acela al activităţii în ansamblu, din care pe primul plan se situează *talentul oratoric*:

> Talentul fundamental este la Ion Petrovici cel oratoric, fiindcă acesta este prezent atât în opera literară cât şi în cea filosofică. Destinate să fie citite, operele lui în aceste domenii sunt astfel elaborate încât în ele simţi permanent

> oratorul. Şi proza literară şi cea filosofică sunt scrise în stil oratoric; în ambele eşti antrenat într-o anumită cadenţă. (Didilescu, 2010, p. 28)

Justeţea celor de mai sus poate fi probată de cititorul eseurilor şi cronicilor literare, ale editorialelor jurnalistice ori episoadelor memorialistice semnate de-a lungul anilor de „piscul din Tecuci"; în fiecare dintre ele intuieşti persoana oratorului, îmbiindu-te la o lectură creativă, în care parcurgerea cuvintelor şi frazelor decurge simultan cu ascultarea, prin auzul imaginaţiei, a vocii autorului care le-ar fi rostit.

Calitatea excepţională de scriitor a lui Petrovici – intim îngemănată cu aceea de orator – a fost mărturisită şi relevată, printre alţii, de un adept şi admirator al său, care afirmă, cu argumente:

> Marele nostru gânditor deţine, pe lângă forţa înaltelor pătrunderi metafizice şi măiestria – foarte rară în spaţiul filosofic – de a-şi reda gândurile într-o formă literară menită, pe de o parte, să plasticizeze abstracţia atâtor noţiuni, iar pe de alta, să fie ea însăşi un moment de plăcere pur estetică. (Isac, 2003, p. 167)

Bogăţia nuanţelor descriptive, măiestria psihologică, arta desăvârşită portretistică şi memorialistică, capacitatea de excepţie de a surprinde autenticul a ceea ce este omenesc fac din aceste scrieri ale lui Petrovici superlative ale genului. Despre el, botoşăneanul D. Isac afirma:

> N-a făcut şcoală numai pe plan filosofic, creând o atmosferă de sănătoasă filosofare bazată pe simţ critic, respect pentru raţiune şi dragoste pentru înaltele probleme metafizice, dar este şi un model neîntrecut pentru ceea ce înseamnă „stil" în exprimarea cugetării speculative şi în expresia literară. (Isac, 2003, p. 168)

Referindu-se admirativ, din punctul de vedere al vocabularului şi al stilului expunerii, la volumele lui I. Petrovici intitulate *Studii istorico-filosofice*, respectiv *Fulguraţii filosofice şi literare*, D. Isac scria următoarele:

> Petrovici are ceva „artistic" în felul său de a concepe tratarea unei probleme sau expunerea unui cugetător. Expresia nu se limitează numai la capitolul lingvistic inepuizabil şi la exteriorul unde abundă surprinzător culoarea şi fineţea nuanţei. Ne gândim în aceeaşi măsură la darul egal de a da relief pronunţat subiectului tratat, scobind în adâncimi şi luminând proeminenţe […] Nu ne putem opri, de asemenea, să nu remarcăm o altă realitate formală care determină valoarea operei marelui nostru gânditor: este arta desăvârşită şi neegalată de nimeni altul la noi, de a armoniza terminologia tehnică, purtătoare a unui inevitabil caracter universal, cu expresii şi vocabular autentic româneşti pline de prospeţime şi culoare. (Isac, 2003, p. 163, 164)

Complexul de însuşiri literar-stilistice demonstrate de Petrovici a atras şi admiraţia lui I. Didilescu, ele fiind implicate necesare ale unui orator stăpân pe arta sa, care reuşeşte o sinteză optimă între *forma* şi *conţinutul* cuvântărilor susţinute. În fond, accentele diferite marcate de cei doi comentatori se reunesc într-o conjuncţie de complementaritate: *gândirea filosofică de înaltă calitate, potenţată de stilul literar excepţional şi armonia oratorică*.

O perspectivă întrucâtva diferită este ilustrată de I. Necula, referitoare la volumul de memorialistică al lui Petrovici intitulat *De-a lungul unei vieţi*:

> Chiar dacă n-a fost un hermeneut prea stăruitor şi n-a operat totdeauna cu judecăţi de valoare rezolubile [sic!], Petrovici a fost un observator atent al contemporanilor săi şi s-a remarcat ca un excelent creator de profiluri filosofice. Cum cei mai mulţi dintre gânditorii evocaţi îi erau colegi de generaţie şi cu opera încă neîncheiată, s-a abţinut de la încadrări schematice şi evaluări riscante şi a accentuat în special asupra elementelor de profil moral şi comportamental. (Necula, 2005, p. 25)

Operaţiune riscantă pentru oricare autor, din orice timp istoric, tentativa petroviciană nu a rămas fără anumite consecinţe mai puţin plăcute, a se înţelege reproşuri primite de gânditorul moldovean, prin intermediul unor membri de familie ai celor vizaţi. La acest nivel, se arată mai bine riscul consecinţelor expunerii opiniilor cuiva despre contemporanii săi, fie acestea cât de „nevinovate" sub aspectul intenţiei. Fiindcă nimeni nu este scutit de riscurile expunerii opiniilor proprii, Petrovici s-a văzut – cu evidentă neplăcere – transformat în ţinta conflictului dintre aprecierile sale despre congenerii analizaţi şi aprecierile acestora despre ei înşişi – desigur, socotite mai bune decât ale lui.

Revenind asupra subiectului, susţinem că talentul oratorului de clasă iese în evidenţă oricând este pus să ia cuvântul, dar caracterul său se probează în împrejurări complexe, ieşite din comun. Să mai amintim că, în general, cele două calităţi se întâlnesc supărător de rar, ca prezenţă şi echilibru, la una şi aceeaşi persoană? Or, politicianul I. Petrovici a făcut excepţie de la regulă, fiind un fin arbitru al situaţiilor profesionale şi administrative delicate. Având putere decizională deplină în momentele dificile din anii 1940, marcate de tensiuni emoţionale (potenţial conflictuale), spiritul de echitate şi justeţe al distinsului intelectual a făcut diferenţa dintre dreptate şi nedreptate. În volumul său memorialistic, Didilescu menţionează două împrejurări de acest fel:

– cu ocazia concursului de ocupare a postului de profesor de algebră la Universitatea din Bucureşti, la care s-au prezentat doi candidaţi – Grigore Moisil şi Dan Barbilian (alias Ion Barbu) –, I. Petrovici (la acea dată ministru al Educaţiei) a decis crearea unui post suplimentar, pentru a fi amândoi numiţi, fiecare la disciplina în care excela;

– la concursul pentru ocuparea postului de conferenţiar de estetică la Universitatea din Iaşi, când au concurat Alexandru Dima şi Victor Iancu, în spiritul echităţii, echilibrului şi… al simţului estetic, acelaşi ministru Petrovici a divizat postul într-unul de conferenţiar pentru estetica literară şi altul pentru estetica filosofică, astfel încât să nu fie niciunul nedreptăţit.

Soluţiile ministrului Învăţământului de odinioară surprind plăcut, uimesc prin simplitatea, consecvenţa şi promptitudinea cu care au fost aplicate. Involuntar, apare întrebarea (retorică, desigur): care ministru al educaţiei naţionale din România ar dori (şi ar putea efectiv), la ora actuală, să repete gesturile lui Petrovici? În

primul rând, credem că, în pofida voinței bune, nu i-ar permite așa ceva legislația în vigoare, destul de restrictivă. Nu poți adopta soluții etice (și estetice) atunci când deciziile administrative superioare îți impun politica de personal (bugetar). În al doilea rând, este probabil ca rivalitățile exacerbate existente între unii dintre colegii de breaslă ai specializărilor academice să-i determine pe potențialii concurenți aflați în situații similare să refuze ei înșiși asemenea soluții compensatoare, fiecare socotindu-se a fi singurul îndreptățit la ocuparea unui post didactic (mai ales acela de profesor!). Fără a mai vorbi de situația când (și dacă) mai ajunge vreunul să ia parte la concurs în urma contestațiilor preliminare făcute de celălalt (sau ceilalți candidați).

Fiindcă viața e complexă și imprevizibilă, la un moment dat i-a venit și lui Petrovici rândul să fie „salvat", de către Nicolae Bagdasar:

> Când era [Bagdasar – n.ns. I.I.] administratorul Casei Școalelor, izbucnise un conflict acut între cei doi miniștri ai învățământului de atunci, Ion Petrovici pentru învățământul superior și mediu și I. C. Petrescu pentru învățământul primar-normal. Conflictul dura și se adâncea. Unul își apăra autonomia (I. C. Petrescu), celălalt autoritatea titularului de departament. N. Bagdasar, uzând de mijloace diplomatice și de bunele relații cu ambii miniștri, a reușit să-i convingă pe amândoi că celălalt dorește împăcarea (ceea ce nu era exact) și să-i pună în situația de a se întâlni și a restabili raporturile normale. (Didilescu, 2010, p. 56-57)

Iată o soluție totodată diplomatică, pragmatică și estetică – chiar dacă aflată ușor pe alături de… exactitatea situației –, care demonstrează că Bagdasar își însușise ceva din natura umană a lui Petrovici și acționa întru adevărul general-uman, conform comandamentelor moral-spirituale ale acestuia. Să ne imaginăm doar, în zilele noastre, Ministerul Educației cu doi miniștri (ca simplă „coabitare" a celor doi, nu mai mult)! De dragul ficțiunii, se poate merge și la numere mai mari decât doi, cu reprezentanți ai fiecărui partid politic, mișcări civice, organizații non-guvernamentale, sindicate etc., iar dacă nu toți cu rang de ministru, atunci cel puțin unii cu rang de adjunct, alții de secretar de stat, director de departament ș.a.m.d. Și pentru a încheia acest scurt exercițiu utopic cu o speranță vagă: cine știe, poate că, în acest caz, ineficiența reformelor în educație nu ar fi sensibil mai mare decât în cazul mandatului unui singur ministru titular, câte o legislatură, pe rând!?

Concluzia firească a autorului converge spre sinteza calităților personale ale eminentului învățat, dintre care se detașează darul vorbirii:

> Totul în vorbirea lui Petrovici îți sugera că te găsești în societatea selectă a ideilor filosofice. Se poate spune despre oratoria lui ceea ce un istoric spunea despre oratoria lui Francis Bacon: ascultându-l vorbind, nu te temeai decât de un singur lucru, să nu se termine discursul. (Didilescu, 2010, p. 25)

Se spune că pasiunea pentru cuvântul rostit, asociată exigenței personale deosebite, l-au transformat pe Petrovici într-un etern aspirant la sistemul filosofic original.

Considerată uneori o pseudo-problemă, această lipsă probabil că nici n-a constituit, în ultimă analiză, pierderea cea mai mare; mult mai nocive s-au vădit a fi – şi pentru Petrovici, ca de altfel pentru toată intelectualitatea din ţara noastră – circumstanţa abolirii regimului politic al gândirii libere în România începând cu anul 1945 şi substituirea acestuia cu democraţia „originală" a comunismului sovietic. Schimbarea a zdruncinat din temelii spiritul culturii naţionale, influenţându-l negativ, până la aneantizare, timp de câteva decenii. Discursurile „recepte" au devenit cele agreate de regim, în care oratorii (mai mult sau mai puţin) populari „improvizau" (la propriu!) variaţiuni ideologic corecte pe temele principale indicate de documentele partidului conducător. Era aceasta unica retorică oficial acceptată, fără alternativă. Ce şanse mai putea avea o personalitate de sorginte burgheză în noul peisaj al dictaturii proletariatului?

Totuşi, distinsul gânditor şi-a păstrat vechea pasiune, cultivând reconfortant şi, probabil, consolator discursul ca *modus vivendi*, în cadre şi ocazii informale, până la finele vieţii. Aceasta a fost şansa „refugiului în cultură", pe măsura aspiraţiilor şi posibilităţilor fiecăruia –, refugiu pe care l-au ales şi alţii, în calea vicisitudinilor sociale. Astfel, aceia care, asemenea lui I. Didilescu, au avut fericita şansă de a-i sta în preajmă, au putut să se împărtăşească încă vreo două decenii şi jumătate după căderea „cortinei de fier" din arta subtilă şi nobilă a unui intelectual veritabil.

BIBLIOGRAFIE

Afloroaei, Şt (1997). *Cum este posibilă filosofia în estul Europei*. Iaşi: Editura POLIROM.

Didilescu, I (2010). *Universitari din alte vremuri*. Iaşi: Editura „Ştefan Lupaşcu".

Isac, D (2003). *Cunoaştere şi transcendenţă – realism critic* (ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Ionuţ Isac, cu un cuvânt de însoţire de Vasile Muscă). Cluj-Napoca: Editura Grinta.

Marino, A (2010). *Viaţa unui om singur*. Iaşi: Editura POLIROM.

Munteanu, Şt (2003). *Raţionalitatea metafizicii lui Ion Petrovici*. Iaşi: Editura Fundaţiei AXIS.

Necula, I (2005). *Ion Petrovici – o conştiinţă a filosofiei româneşti*, prefaţă la I. Petrovici, *Din cronica filosofiei româneşti*. Iaşi: Editura Institutul European.

Petrovici, I (1932). *De-asupra sbuciumului*. Bucureşti: Tipografia Ion C. Văcărescu.

Petrovici, I (1966). *De-a lungul unei vieţi*. Bucureşti: Editura pentru Literatură.

Prodan, D (1993). *Memorii* (text îngrijit şi adnotat, cu o postfaţă de Aurel Răduţiu). Bucureşti: Editura Enciclopedică.